

ИНСТИТУТ ЗА СРПСКОХРВАТСКИ ЈЕЗИК

ЈУЖНОСЛОВЕНСКИ ФИЛОЛОГ

Уређивачки одбор:

др *Ирена Гришкай*, др *Милка Ивић*, др *Павле Ивић*, др *Радослав Кайичић*, *Блаже Конески*, др *Тине Лојар*, др *Александар Младеновић*, др *Асим Пецо*,
др *Михајл Пешикан*, др *Живојин Ситанојчић*

Главни уредник

МИЛКА ИВИЋ

XXXIV књ.

БЕОГРАД

1978

O NEKIM ASPEKTIMA ANALIZE KAUZATIVNIH GLAGOLA

U ovom radu razmatraju se neki problemi u vezi sa gramatičkom kategorijom kauzativnosti, s posebnim osvrtom na izvjestan manji skup „prisilno-manipulativnih“ glagola koji se javljaju s rečeničkom dopunom tipa *Natjerao je brata da dođe* i *Nagovorila je Marka da radi na novoj knjizi*.

Za svaki jezik može se pretpostaviti da ima izvjestan manji broj minimalnih rečeničkih struktura¹, tj. tipova rečenica čiji se nukleus sastoji od glagola i jednog, odnosno dva ili tri nominala. Termin nominal uključuje imenice, zamjenice i imeničke fraze, dok se sposobnost glagola da se javlja

¹ Lyons daje šest rečeničkih shema, šest raznih nuklearnih struktura za koje misli da se mogu identificirati u vrlo mnogim jezicima:

(1) IF+G	(neprelazna)	IF je imenička fraza,
(2) IF+G+IF	(prelazna)	G je glagol, P pridjev, Kop
(3) IF (+Kop)+G	(ekvativna)	kopula, Lok lokativ, oznaka
(4) IF (+Kop)+I/P	(koja pripisuje,	mjesta, Pos je posesivna konstrukcija.)
	askriptivna)	
(5) IF (+Kop)+Lok	(lokativna)	
(6) IF (+Kop)+Pos	(posesivna)	

Sheme se mogu ilustrirati primjerima:

- (1) Ivan skače
- (2) Dječak uči pjesmu
- (3) Predsjedavajući je Ivan Petrović
- (4) On je dječak/On je pametan
- (5) On je u sobi
- (6) Knjiga je Ivanova

Stavljanjem kopule u zagradu hoće se pokazati da ima jezika u kojima s u tim rečenicama ona ne javlja. Tako je u sadašnjem vremenu u ruskom: *Он в комнате* итд. John Lyons, *Semantics II*, Cambridge University press 1977, (dalje: Lyons 1977) na str. 469.

Upotrebom izraza *imenička fraza* ili *nominal* ističe se razlikovanje tih pojmova od pojma imenice. Prvi se formiraju putem sintaksičkih transformacija i za razliku od imenica koje imaju denotaciju, oni su na osnovu svoje sintaksičke ostvarenosti referencijalne jedinice. Jedno je denotacija riječi *knjiga*, drugo referencija nominala u rečenici *Opet mu je knjiga u izlogu*, ((mu)...knjiga).

sa jednim ili više nominala² nazivlje valencija. Valenciju je kao relevantnu sintaksičku dimenziju uspostavio Tesnière u odnosu na površinsku strukturu rečenica odbacujući pri analizi klasičnu podjelu na subjekt i predikat, s tim da je tu podjelu tradicionalna gramatika preuzela iz formalne logike, ali je ne podržavaju jezičke činjenice u prirodnim jezicima.³ Umjesto toga Tesnière u središte postavlja glagol. Nominali u konstrukciji sa glagolom njegovi su aktanti. Bez ikakve su valencije, tj. avalentni bezlični glagoli tradicionalne gramatike koji označavaju meteorološke prilike (*sniježi*), monovalentni, jednomjesni neprelazni glagoli s jednim aktantom (*on spava*), u dvomjesne, dvovalentne spadaju prelazni glagoli s dva aktanta (*on svira džez*), glagoli sa tri aktanta, tromjesni, trovalentni najkompleksniji su i obuhvataju glagole 'govorenja' i 'davanja' (*ona mu šalje pismo*)⁴. Po ovome se vidi da valencija podrazumijeva tradicionalne pojmove prelaznosti i rekcije, kao i da se povezuje sa klasifikacijom predikatora u predikatskom kalkulusu, u smislu broja argumenata koje ovi imaju u pravilno formiranim formulama⁵. Valentnost treba da obrazloži broj i vrstu aktanata sa kojima upravlja neki glagol. Tako su i *dati* i *staviti* tromjesni glagoli, ali se međusobno razlikuju u vrsti aktanata sa kojima se javljaju. Dok oba upravljaju subjektom i direktnim objektom, treći je aktant uz *dati* indirektan objekt, a uz *staviti* 'direkcioni lokativ'.⁶

Nezadovoljstvo Tesnièrea i drugih gramatičara u pogledu dihotomije subjekt — predikat izazvano je s jedne strane činjenicom da iako tu podjelu u indoevropskim jezicima nije teško sprovoditi, ona ima ograničenu vrijednost pri analizi, a s druge strane, u domenu nekih neindoevropskih jezika ta podjela zadaje ozbiljnih teškoća. Odnos glagol — nominal u eskimskom i nekim drugim jezicima obilježen je u morfološko-sintaksičkom smislu prvenstveno

² Rečenica *On je to kupio (od mene) (za tri dolara)* koju Fillmore iznosi objašnjavajući „površinsku realizaciju argumenata“, tj. dubinskih padeža od kojih se neki obavezno javljaju u površinskoj strukturi, a neki fakultativno, sadrži glagol *kupiti* koji je „čtetverovalentni“ predikator, ali se samo dva argumenta obavezno ostvaruju — zgrade ukazuju na fakultativnost površinskog ostvarivanja preostala dva dubinska padeža. Charles J. Fillmore, *Types of Lexical Information*, na str. 378, u zborniku *Semantics*, ed. D. D. Steinberg & L. A. Jakobovits, Cambridge University Press 1971.

³ L. Tesnière, *Éléments de syntaxe structurale*, Paris 1959, izdanje 1965, na str. 103 i dalje.

⁴ Što se tiče daljnjih mogućnosti on smatra: „On est ainsi amené à se demander s'il n'existe pas également, après les verbes trivalents, des verbes tétravalents. Si on laisse de côté les formes périphrastiques à valeur tétravalente... il semble bien qu'il n'existe dans aucune langue de formes verbales simples comportant plus de trois valences“. Op. cit., 258.

⁵ Lyons 1977, str. 486.

⁶ Lyons, isto.

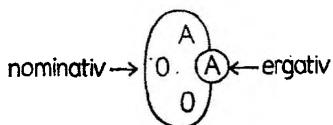
u ovisnosti od vrste glagolske radnje.⁷ Kada glagol znači prelaznu *akciju*⁸, vršilac te akcije posebno je označen, a posebno su, i jednako, označeni *predmet*, *cilj* te prelazne radnje s jedne strane, i *prvi* (i jedini) *aktant* u neprelaznim glagolskim strukturama s druge. Taj sintaksički paralelizam između *objekta*, *cilja* prelaznih glagola i subjekta *neprelaznih* glagola poznat je kao ergativnost, a sami jezici s takvim strukturama nazvani su ergativnim.

Spomenuto nezadovoljstvo zbog nemogućnosti da se pronađu neke konstantne vrijednosti koje bi se mogle pripisati bilo subjektu bilo objektu glagola u indoevropskim jezicima⁹, gdje je njihovo izdvajanje bar lako uočljivo,

⁷ Primjeri (1) *qimmi-p agna-q taku-b-a-a-*

pas	ženu vidi,	pas vidi ženu
(2) <i>qimmi-q agna-p taku-b-a-a</i>		
psa	žena vidi,	žena vidi psa

pokazuju da u prelaznim rečenicama sufiks *-p* označuje vršioca radnje, a *-q* predmet, cilj radnje. U neprelaznim strukturama imenica ima uz sebe sufiks *-q*. John Lyons, *Introduction to Theoretical Linguistics*, Cambridge University press 1968, izdanje 1974, str. 341. Fillmore ističe da su površinski padežni oblici u smislu morfološke raznolikosti najrazvijeniji u zamjeničkim sistemima. On se poslužio Sapirovom tipologijom zamjeničkih sistema indijanskih jezika i za svoju shemu uzео u obzir samo vršioca radnje, odnosno učesnika u zbivanju ili stanju, i cilj, predmet te radnje u slučaju prelaznih glagola. Ovdje je zanimljiva jedna od pet konfiguracija koje iznosi, a koja pokazuje stanje u jeziku chinook.

A stoji za kombinaciju *V+A*, *V* je neprelazni glagol, *A* je aktivni subjekt; *O A* stoji za kombinaciju *V+O+A*, *V* je prelazni glagol, *O* predmet, cilj radnje, *A* je aktivni vršilac, agens; *O* stoji za kombinaciju *V+O*, *V* je neprelazni glagol, *O* je neaktivni subjekt. *A* je aktivni vršilac radnje, agens, agentiv nazvan od strane gramatičara ergativ, dok *nominativ* u ovoj klasifikaciji (*O u gornjoj shemi*), označava i *predmet*, *cilj* radnje, kao i *neaktivnog učesnika* u nekom zbivanju ili stanju. Jednako su obilježeni, znači, predmet, objekt, cilj radnje i neaktivan subjekt. Charles J. Fillmore, *The Case for Case*, Universals in Linguistic Theory, Ed. E. Bach & R. T. Harms, 1968, str. 53—54. U eskimskom, kako Lyons izlaže, sufiks *-q*, označivač predmeta, cilja prelazne radnje dolazi i uz aktivnog vršioca neprelazne radnje (npr. *trčati*).

⁸ U vezi sa glagolom Lyons (1977, str. 483) ističe statične i dinamične situacije. *Događaj* je trenutna dinamična situacija, *proces* je dinamična situacija koja se događa, traje ili razvija u vremenu. Pod kontrolom *agensa* u pitanju je u oba slučaja *akcija*, koja se, opet, ako je *događaj* može nazvati *akt*, a ako je *proces* — *aktivnost*.

⁹ Da bi istakao raznolikost odnosa prikrivenu istim oblikom — nominativom, u istoj funkciji — subjekatskoj, Ch. Fillmore daje niz primjera:

On je udario loptu

svakako je imalo više razloga u odnosu na analizu 'ergativnih' jezika i tako pomoglo u postavljanju ispitivanja na bolju osnovu.

U mnogim jezicima postoje glagoli koji mogu da se nalaze u uskoj rečeničkoj vezi bilo sa jednim, bilo sa dva nominala, tj. glagoli koji mogu biti i jednovalentni i dvovalentni. Takav je na primjer glagol *pomaknuti*:

(1) Kamen se pomakao

(2) Ivan se pomakao

(3) Ivan je pomakao kamen

Neprelazna upotreba u prvoj rečenici obilježena je morfemom *se*, a druga je rečenica dvosmislena: Ivan se može pomaknuti bilo nehotice (npr. u snu), bilo svjesno. Ovdje je zanimljiv odnos između prve i treće rečenice. Pitanje *Ko je pomakao kamen?* u smislu ko je odgovoran za pomicanje kamena, ko je vršilac akcije pomicanja, može se postaviti i za prvu i za treću rečenicu, i odgovor u oba slučaja može biti *Ivan* (zanemarujući za sada da bi to mogla da bude i neka prirodna sila i dr.). Između subjekta neprelaznog i objekta odgovarajućeg prelaznog glagola može se reći da postoji sintaksički odnos *ergativnosti*, 'ergativni' ili 'kauzativni' subjekt uveden je kao *agens* ili *uzrok* akcije.¹⁰ To je tipično imenica sa značenjem živog bića, iako to mogu biti i tzv. entiteti drugog reda — sama akcija nekog agensa ili pak neki događaj ili proces u kojemu neki agens nije imao (direktnog) učešća.

A. Belić dodirnuo je problem kauzativnih glagola u razmatranju raznih značenja glagolskih osnova: „Pored prelaznih i neprelaznih glagola u kojih značenje prelaznosti ili neprelaznosti ne mora biti vezano za kakav naročiti deo osnove, ima čitav niz deverbativnih glagola koji stupaju u veze sa primarnim ili pravim glagolima pokazujući razliku u njihovu značenju. Napr. kauzativni (staroind. *sāddya-ti* „čini“, dopušta da neko sedne, posađuje).“¹¹

On je dobio udarac

On je dobio dar

On nju voli

On ima crnu kosu (Fillmore 1968, str. 6). J. Anderson u istom cilju daje ovaj niz:

Taj kovert sadrži moj novac

Ona je užasno patila

Ivan je u vrtu

Ja ti dugujem šest penija

Na plafonu vise šunke

Ivan je dobio šok

Arijadna je otišla. (John Anderson, *The Grammar of Case, Towards a Localistic Theory*, Cambridge University press 1971, str. 8.

¹⁰ Lyons 1968, 352.

¹¹ A. Belić, *O jezičkoj prirodi i jezičkom razvitku*, I knjiga, Beograd 1958, str. 176.

Glagol *posaditi*, spomenut u vezi sa staroindijskim kauzativom, može se dovesti u vezu sa neprelaznim *sjesti*, *sjediti*, a isto tako prelazni *točiti* sa neprelaznim *teći*, odnosno *leći*, *ležati* sa *položiti*, *polagati*, *umrijeti*, *umirati* sa *umoriti*, *stati*, *stajati* sa *(po)staviti*, *stavljati*. Za ove srpskohrvatske parove prelaznih i neprelaznih glagola može se reći da su međusobno sintaksički povezani odnosom kauzativnosti, a da su, sa historijskog gledišta, nekad produktivnim morfološkim procesima prelazni derivirani od odgovarajućih neprelaznih. Samo značenje te veze u suštini daje Belić tumačeći staroindijski kauzativ — *čini da sedne* (— a isto tako *da teče*, *da umre* itd.). Gramatički produktivni mehanizmi za smanjivanje ili uvećavanje valentnosti glagola postoje izgleda u svim jezicima.¹²

Navedenim srpskohrvatskim parovima glagola svakako su slični po uspostavljenom odnosu između neprelaznog glagola i prelaznog sa kauzativnim značenjem njemački parovi:

fahren (voziti se) — *führen* (voditi, povesti)

springen (skočiti, skakati) — *sprengen* (rasprsnuti, rasprskavati)

verschwinden (iščeznuti, iščezavati) — *verschwenden* ((s)tračiti, rasipati)

fallen (pasti, padati) — *fällen* (oboriti, obarati)

Tesnière¹³ napominje da je etimološki smisao kauzativnih dubleta ponešto evoluirao, ali da se ipak sačuvala etimološka veza sa prostim glagolima iz kojih su derivirani. Takvi produktivni morfološki procesi postojali su i u engleskom: *rise* (dići se, ustati) — *raise* (dići, dignuti, dizati), *lie* (leći, ležati) — *lay* (položiti, polagati), *fall* (pasti, padati) — *fell* (oboriti, obarati).¹⁴ U tom jeziku postoji i niz glagola koji imaju isti oblik u svojoj neprelaznoj odnosno prelaznoj kauzativnoj upotrebi.¹⁵ Promjena valencije nema u tom

¹² Lyons 1977, 487.

¹³ Tesnière, op. cit., 268—269. Zanimljivo je kako Tesnière u svojim „Elementima“ uz mnogo novatorstva (koje se u zadnje vrijeme dosta iskorišćava u jezikoslovlju) dovodi u vezu 'intelektualni razvoj čovječanstva' sa povećanjem glagolske valencije: „La complexité croissante du système actanciel du verbe a toutes chances d'être fonction des progrès de l'esprit humain, qui enfante des structures actanciennes de plus en plus complexes.“ (Na str. 258.) Svakako je u pravu kad govori, u kronološkom smislu, o gore navedenim njemačkim glagolima, pošto „prosti, nekauzativni“ pripadaju *jakoj konjugaciji*, tj. morfološkom tipu indoevropskog perioda, a izvedeni kauzativi *slaboj konjugaciji*, koja predstavlja noviju, germansku formaciju.

¹⁴ Lyons 1968, na str. 359—360.

¹⁵ To su npr.: *change* (promijeniti se, mijenjati se — izmijeniti, mijenjati), *grow* (narasti, rasti — gojiti, uzgajati), *develop* (razviti se, razvijati se, — razviti, razvijati), *open* (otvoriti se, otvarati se — otvoriti, otvarati), *close* (zatvoriti se, zatvarati se — zatvoriti, zatvarati), *begin* (započeti se, započinjati se — započeti, započinjati), *break* (slomiti se, lomiti se — slomiti, lomiti), *stop* (zaustaviti se, zaustavljati se — zaustaviti, zaustavljati (prekinuti itd.)). Ovi glagoli imaju naravno i druga značenja u prevodu na srpskohrvatski.

slučaju nikakvog morfološko-sintaksičkog označivača. Takva nemarkirana promjena valencije tuđa je drugim jezicima, na primjer francuskom¹⁶, dok bi se za naš jezik mogli navesti primjeri koji se kose sa priznatim standardom. Tako za neprelazni glagol *izgladnjeti* Rječnik SANU napominje da postoji i neknjiževni oblik, ekavski i ijekavski *izgladniti*, tj. neprelazni glagol sa značenjem *jako ogladnjeti* poklapa se oblički u nestandardnoj upotrebi sa prelaznim *izgladniti* (izmučiti gladu). Pored toga u ijekavskoj varijanti postoji obličko poklapanje, neutralizacija razlika, npr. u perfektu jednine muškog roda, up.: *izgladnio sam...* i *izgladnio me je*. Ako bi se uzelo u obzir odstupanje od književne norme i u akcenatskom pogledu, broj bi se povećao. Tako se mogu navesti *oslijepjeti* i *oslijepiti*, *zelenjeti* (zelenim) i *zeleniti* (zelenim). I kod *zelenjeti* Rječnik navodi da je oblik *zeleniti* neknjiževan.¹⁷ Na svaki način, kao i u jezicima u kojima prelazna upotreba nema posebnog obilježja osim prisustva drugog aktanta, malo je vjerovatno da bi i u srpskohrvatskom takva neknjiževna upotreba spomenutih i njima sličnih glagola dovela do zabune.

Sada se mogu spomenuti još neki srpskohrvatski glagoli koji se u jednoj vrsti svoje upotrebe javljaju sa refleksivnom morfemom *se*. Polifunkcionalnost ove morfeme dobro je poznata.¹⁸ U ovom slučaju radi se o upotrebi koja se može predstaviti primjerima slijedećih glagola: *zatvoriti (se)*, *zatvarati (se)*, *zaklopiti (se)*, *zaklapati (se)*, *dići (se)*, *dizati (se)*. (Primjeri su uzeti iz Rječnika Srpske akademije nauka i umjetnosti (SANU). Up.:

Šišarica počne žuteti i *zatvori se* (D. Spasić).

Zatvorite prozor, *vrata* (Zmaj J. Jovanović).

Noćiluce ... *se* samo noću otvara i rascvetava (a danju opet *zatvara*) (N. Petrović).

Robert ... *zatvara* vrata svoje sobe (I. Kušan).

¹⁶ Tesnière (op. cit., na str. 271) iznosi: „Parmi les verbes monovalents, il y a lieu de signaler en particulier certains emplois transitifs de verbes intransitifs français dont l'usage s'est établi dans le français des bureaux de la société des Nations à Genève: *répondre une lettre* „répondre à une lettre“, *circuler un dossier* „faire circuler un dossier“. Il est très vraisemblable qu'il s'agit ici d'une influence de l'anglais, où il est courant de faire varier le nombre des actants sans signaler cette variation par aucun marquant.“

¹⁷ Up. primjere: U proljeće kad trava zeleni (D. Maksimović). O Vide sveti, sjajni, dobri... /Što.../ zeleniš šume (A. Tresić—Pavičić). (Primjeri su uzeti iz Rječnika SANU.) Pitanje je koliko bi obrazovanih stanovnika srpskohrvatskog govornog područja pravilo razliku i propisno izgovaralo *trava zeleni* = *postaje zelena*, odnosno *zeleniš šume* — činiš ih zelenim. (*Osljepio je od crne mreže* i *Car ga je oslijepio* — ovdje je razlika u perfektu jednine muškog roda neutralizirana.)

¹⁸ V. M. Ivić, *Jedan problem slovenske sintagmatike osvetljen transformacionom metodom*, Južnoslovenski filolog XXV, 1961, str. 137—151.

Tiho *se* odškrinuše vrata i opet *zaklopiše* (J. Turić).
 Kurir *je* *zaklopio* cisternu (A. Isaković).
 Pukotine *se* [na zemljinoj kori] ubrzo *zaklapaju* (J. Žujović).
 Mali [je] ... u nasladi *zaklapao* oči (V. Kaleb).
 Baci zalogaj ... u vodu. Riba *se* *digne* da dohvati hranu (J. Veselinović). *Digavši se* ... kao sjena, izađe na prstima (Lj. Jonke).
Dignem pušku da udarim onoga (J. Jurković).
 Mjesec ... *dizao se* nad usnulim Trebevićem (J. Kušan). *Dizali su se* po cesti kolutovi prašine (Lj. Jonke).
 Katkad su ga [golmana] *dizali* na ramena (Stj. Kranjčević).

Primjećuje se da se u primjerima sa dva nominala (pa i u slučaju leksički neoformljenog 'prvog aktanta' uz imperativ u prvom primjeru, ili oblika *navijači* koji se može rekonstruirati u zadnjem primjeru) kao subjekt javlja imenica sa značenjem živog bića koje je redovno svjesni inicijator akcije. Primjer *Zaklapao je oči u nasladi* naveden je da bi se pokazalo kako ima slučajeva kad nije u pitanju *svjesna* akcija, iako se u rečenici *Mali je zatvarao oči da pokaže dosadu i unor*, ponovo radi o svjesnoj akciji. Oblici *sa se* imaju u subjekatskoj poziciji i imenice sa značenjem živog bića i imenice koje znače neživi predmet. *Cvijet i šišaricu* niko ne zatvara, međutim, sa imenicom za živo u subjektu isti je slučaj kao sa *pomaknuti(se)*.

Primjeri *sa se* predstavljaju slučajeve struktura sa jednim nominalom, može se, znači, reći da tu *se* služi kao označivač te jednoaktantske situacije. Tesnière uspoređuje englesko *Alfred stands up*, njemačko *Alfred steht auf* sa francuskim *Alfred se lève* (Alfred se diže/ustaje) i zaključuje da refleksivno *se* nema tu nikakve refleksivne vrijednosti, samo je označivač *recesivne dijateze*, pojave oprečne kauzativnosti¹⁹, i uloga mu je da obilježi monovalentnu upotrebu (potencijalno) dvovalentnog glagola *lever* (dići (se), dizati (se)). Teoretski jasna razlika između *refleksiva* i *recesiva* nije u praksi takva, pošto nije lako u svakom slučaju utvrditi da je u pitanju potpuno odsustvo refleksivnog značenja.

Razmatranje pojedinih problema iz perspektive raznih jezika, pa i genetski nepovezanih, može ovdje pomoći da se bolje sagledaju razni mehanizmi kauzacije. Tako i Tesnière i Lyons zaključuju da se jednomjesni glagoli *mourir*, *die* (umrijeti, umirati) i dvomjesni *tuer*, *kill* (ubiti, ubijati, umoriti) razlikuju jedino po prisustvu jednog aktanta više u drugoj skupini. Isto je i sa parovima *tomber*, *fall* (pasti, padati) s jedne strane, *renverser*, *knock down* (oboriti, obarati) s druge: *Alfred tombe*. *Bernard renverse Alfred* (Alfred pada).

¹⁹ V. Tesnière, *op. cit.*, str. 272.

Bernard obara Alfreda). *Bill died. John killed Bill* (Bil je umro. Ivan je ubio/ umorio Bila).²⁰ Ovaj tip prelaznih i neprelaznih rečenica stoji međusobno u relaciji po odnosu kauzativnosti, koji je u ovim jezicima leksikaliziran, te se npr. glagoli *mourir* i *tuer* mogu posmatrati kao sintaksički uslovljene alternativne fonološke realizacije istog glagola.

Drukčija je situacija u jezicima u kojima postoje produktivna gramatička pravila za formiranje kauzativnih glagola. Privlačna je ilustracija rečenica sa neprelaznim, odnosno odgovarajućim prelaznim glagolom u turskom, zbog osobine tog jezika da se relativno jasno izdvajaju, *segmentiraju* značenja pojedinih gramatičkih kategorija. U primjeru *Bill öldü* (Bil je umro) i *John Bill-y öldürdü* (Ivan je ubio Bila), sufiks *-dür* preobraća neprelaznu glagolisku osnovu *öl* u prelaznu *öldür*.²¹

Francuski je zanimljiv po jednoj drukčijoj pojavi, po produktivnoj kauzativnoj konstrukciji sa glagolom *faire* (praviti, činiti, raditi), koji ima funkciju pomoćnog kauzativnog glagola. Vrlo rasprostranjene upotrebe, konstrukcije sa *faire* preobraćaju neprelazne strukture u prelazne uspostavljajući odnos kauzativnosti: *La soupe cuit* (Juha se kuha), prema *Alfred fait cuire la soupe* (Alfred kuha juhu). Ta ista kauzativna konstrukcija primjenjuje se na dvomjesne prelazne rečenice i tako se dobivaju tromjesne strukture: *Jean fait manger les pommes aux enfants* (Ivan čini da djeca jedu jabuke)²² prema: *Les enfants mangent les pommes* (Djeca jedu jabuke). Odnos između ovih rečenica može se reći da je u izvjesnom smislu paralelan odnosu između dvije sljedeće rečenice: *Jean donne le livre à Marie* (Ivan daje knjigu Mariji) i *Marie a le livre* (Marija ima knjigu). Strukturni paralelizam rečenica sa *fait manger* i *donne* potvrđuje se time što u francuskom često postoji izbor između *prostitih* i *složenih* tromjesnih glagola. Takav je odnos između *montrer* (pokazati) i *faire voir* („činiti vidjeti“) — *Jean montre le livre à Marie* i *Jean fait voir le livre à Marie*, u oba je slučaja značenje *Ivan pokazuje knjigu Mariji*. U izvjesnom smislu *montrer* je *fakultativno* leksikalizirani tromjesni kauzativ, pošto postoji i analitička konstrukcija *faire voir*.²³

²⁰ Tesnière op. cit., 259; Lyons 1968, 352.

²¹ Sufiks *-y* uz imenicu označava objekt, *-dü* označava prošlo vrijeme; kvalitet vokala *i* ovisi od kvaliteta vokala glagolske osnove *-ö*. Lyons 1968, na str. 363. Na ovaj se primjer nailazi posljednjih godina u više radova. Obično bez napomene da Bil može umrijeti i prirodnom smrću.

²² Iako ovaj prevod nije zadovoljavajući u smislu književnog standarda, on najbolje odgovara značenju originala, poput Belićevog prevoda staroindijskog kauzativa: *čini...da ... sedne*. Konstrukcije sa *činiti* vrlo su proširene u razgovornom jeziku na dijelu zapadnog srpskohrvatskog jezičkog područja, up.: Čudio se što ga pop Vrane čini da dangubi i baca ga u... trošak (I. Čipiko).

²³ Lyons 1968, str. 368—369.

Objašnjavajući značenja riječi, razlažući ih na njihova diferencijalna semantička obilježja u okviru eksperimentalnog rječnika ruskog jezika Апресян²⁴ kaže da se predviđa korištenje oko trista elementarnih semantičkih obilježja koja su potrebna za opis svih lingvistički zanimljivih značenja riječi. U tom smislu objasniti značenje neke riječi znači prevesti tu riječ na vještački semantički jezik koji ima svoj poseban rječnik i svoju sintaksu. Jedna od *elementarnih predikatskih riječi* u tom rječniku semantičkog jezika jest *каузировать*. Predikatske riječi razlikuju se međusobno po broju svojih *mjesta* kao i po semantičkom sadržaju tih mjesta. „Predikatska riječ *каузировать* ima dva mjesta, (dvije valentnosti), pošto u situaciji koju označava učestvuju dva aktanta: ono što uzrokuje i ono što je uzrokovano“. Pri analizi važno je izložiti ne samo sva diferencijalna semantička obilježja neke riječi, već i njihovu organizaciju, njihov međusobni odnos. Razlika između „*Переставать давать(работу)*“ (prestajati davati (posao)) i „*лишать(работы)*“ (lišavati (posla)) ne sastoji se u sastavu njihovih semantičkih obilježja, već samo u organizaciji tih obilježja: „*переставать давать* = „*переставать каузировать иметь*“ (prestajati uzrokovati imati) а *лишать* = „*каузировать переставать иметь*“ (uzrokovati prestajati imati). (Op. cit., 39).

Navedeni primjeri iz ruskog jezika predstavljaju neke aspekte iz kojih se između ostalog može sastojati analiza jedne vrste prelaznih glagola. Po jednom gledanju na odnos između sintakse i semantike, u općem okviru teorije transformacione gramatike zasnovanom na „Sintaksičkim strukturama“ i „Aspektima sintaksičke teorije“²⁵ prihvata se princip da je sva informacija relevantna za semantičku interpretaciju rečenice sadržana u njenoj dubinskoj strukturi. U tom smislu, na primjer, u okvirima teorije generativne semantike²⁶ smatra se da model jezičke analize pored proizvođenja skupa semantički pravilno formiranih rečenica treba da omogućiti njihovu interpretaciju pomoću univerzalnog inventara smisaonih komponenata. Tako se uspostavlja i pojam *leksikalizacije* kao poseban transformacioni proces. Bazične strukture sada predstavljaju *semantičke reprezentacije* i one se transformacionim pravilima povezuju sa površinskim sintaksičkim reprezentacijama.²⁷ Jedan jedini

²⁴ J. Д. Апресян, *Об экспериментальном толковом словаре русского языка*, Вопросы языкознания 5, 1968, 35—39.

²⁵ Noam Chomsky, *Syntactic Structures*, 1957; *Aspects of the Theory of Syntax*, 1965.

²⁶ V. M. Ivić, *Pravci u lingvistici*, Ljubljana 1975, §§ 467-472.

²⁷ Kao jedna od prekretnica i ujedno začetak izmijenjenog gledanja na dubinsku strukturu obično se navodi postskriptum J. McCawleya u radu *Uloga semantike u gramatici*, u zborniku *Universals in Linguistic Theory*, ed. E. Bach & R. T. Harms, New York 1968. Nakon dokazivanja kako se jedan određeni gramatički problem ne može obrazložiti u teoretskom okviru dubinske strukture „Aspekata“ McCawley zaključuje da treba

sistem pravila trebalo bi da prve preobrati u druge — s tim što između njih postoje razni posredni stadiji. Bazična struktura neke rečenice može na primjer uz ostalo sadržati skup značenjskih ili smisaonih komponenata *uzrokovati*, *postati*, *ne* i *živ*, i leksikalizacija se sprovodi tako što se iz leksikona uzme leksema *ubiti* i supstituirati na mjesto tog skupa. Izvršena supstitucija samo je jedna od mnogih transformacija koje operiraju u derivaciji bilo koje rečenice koja sadrži leksemu *ubiti*.²⁸

Apresjanov termin „каузировать“ kao „elementarna predikatska riječ“ potrebna za razlaganje izvjesnog tipa glagola na diferencijalna semantička obilježja nije ujedno i običan glagol u ruskom. Međutim, englesko *cause* i odgovarajuće srpskohrvatsko *uzrokovati* obični su glagoli i zato se mora naglasiti da taj glagol upotrebljen kao dio kompleksnog predikatora, kao jedna od smisaonih komponenata u nekoj bazičnoj strukturi, na primjer: *cause*, *become*, *not*, *alive* = *uzrokovati*, *postati*, *ne*, *živ*, tj. semantičkoj predstavi za *ubiti*, treba da se shvati u jednom apstraktnijem smislu ili značenju koje se ne poklapa sa značenjem tog glagola u običnoj upotrebi. Apstraktnost značenja iniciranja akcije od strane agensa, koja se označava sa *uzrokovati*, treba da se dopuni sa pojmovima kao što su npr. direktno ili indirektno, prinudno ili neprinudno uzrokovanje.²⁹

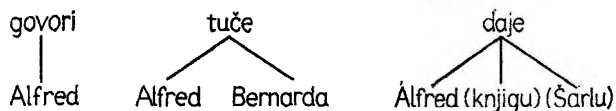
Dok Tesnière već ranije postavlja u središte rečenice glagol³⁰, u analizi zama baziranim na „Sintaksičkim strukturama“ kao osnovna struktura rečenice uzimlje se niz *imenička fraza + glagolska fraza* koji se zatim razvija u derivaciji.³¹ U teoretskim okvirima generativne gramatike *padežna gra-*

prihvatiti neki alternativni pristup, kao na primjer pristup u radu Georgea Lakoffa i Johna Rossa *Da li je dubinska struktura potrebna?* Pored ostalog iznosi kako postoji skoro potpuno poklapanje između osnovnijih sintaksičkih kategorija i primitivnih termina simboličke logike, a semantičke reprezentacije mogu se posmatrati kao derivaciona stabla obilježena simbolima sintaksičkih kategorija. Pravila koja preobraćaju semantičke reprezentacije u površinsku strukturu treba da omoguće preslikavanje jednih obilježenih stabala u druga obilježena stabla. Sistem pravila treba da sadrži pored poznatih transformacionih pravila (za dodavanje, brisanje, premještanje elemenata) i pravila za leksikalizaciju — za uvršćavanje leksičkih jedinica. (Na str. 167—168).

²⁸ Lyons 1977, 414.

²⁹ Lyons, op. cit., 489.

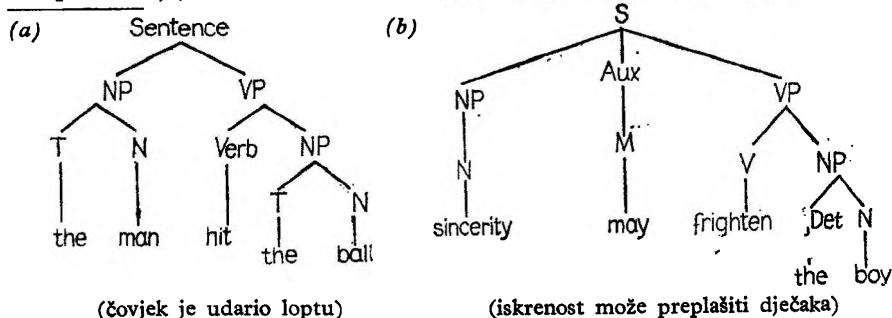
³⁰ Tesnière na primjer ovako predstavlja svoja „stabla“:

Na str. 14, 15 i 102.)

³¹ To se može ilustrirati stablom — dijagramom (a) iz *Sintaksičkih struktura* (str. 27) (i (b) iz *Aspekata sintaksičke teorije* (str. 65).

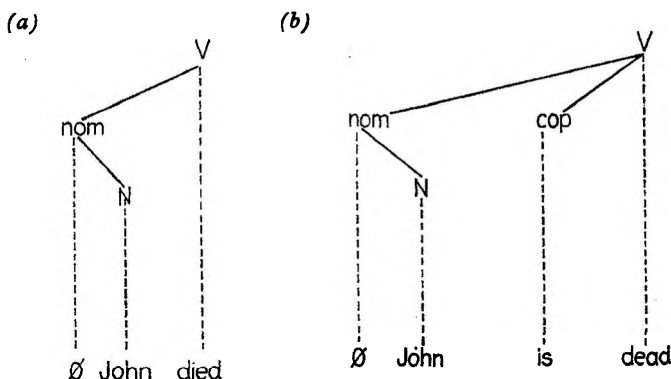
matika pretpostavlja da se jezgra propozicije sastoji iz predikatora (glagola, pridjeva ili imenice)³², koji je u konstrukciji sa jednim ili više argumenata. Dubinski padeži identificiraju uloge koje ti argumenti imaju u predikaciji, oni predstavljaju semantičke odnose glagola i jednog ili više njegovih argu-

U drugom dijagramu može se zapaziti mala promjena u označavanju simbola u čvorištima stabala: NP označava imeničku frazu, N imenicu, VP glagolsku frazu, V glagol, T u prvom obilježava određeni član, a u drugom zamjenjuje se sa Det koje označava širi pojam determinatora. Aux stoji za pomoćni glagol, M znači modalni glagol. (V. napomenu 25.)

³² Što ovdje znači *predikator koji je glagol, pridjev ili imenica* može se ilustrirati navođenjem Andersonove analize *Ivan je mrtav*. To jest, glagol kao predikator vjerovatno je jasan pojam (i imenica kao „imenski dio predikata“). U pitanju je drukčije tretiranje pridjeva i Anderson napominje da on pretpostavlja zajedno sa „aristotelovskim“ arapskim gramatičarima da glagoli i pridjevi spadaju u istu kategoriju. S tim, naravno, da je za glagole karakteristična akcija, u manjini su glagoli stanja, a za pridjeve upravo stanje, statičnost, a rjeđe dinamičnost, npr. *večeras je dosadan*, tj. *dosaduje*.

Niže izloženim dijagramima Anderson prikazuje dvije klauze, (a) sa jednim neaktivnim učesnikom u procesu, neagensom; u (b) se radi takođe o neagensu, ali nema procesa, u pitanju je stanje koje se u pravilima označava prisustvom obilježja statičnosti. V

označava glagol, *cop* kopulu, *nom* stoji za nominativ (v. kasnije objašnjenje), Ø obilježava odsustvo predloga ili nastavka, puna linija ide do terminalnih kategorija kao što su *nom*, *cop*, *N*, isprekidana povezuje posljednje sa njihovim leksičkim ostvarenjima. (Anderson, op. cit., na str. 37—38).

menata. Namjera je da se iznađe određeni broj padeža koji bi bili univerzalno primjenljivi u analizi svih jezika. Za sada je taj broj raznolik. Može se dati spisak padeža koje je uspostavio Ch. Fillmore³³ i ilustrirati ih primjerima, dodavši i njegovu napomenu da će sigurno biti potrebni daljnji padeži:

Agentiv je padež tipično živog bića koje se shvata kao pokretač glagolske akcije: *Ivan* je otvorio vrata.

Instrumental je padež nežive sile ili predmeta koji učestvuju kao oruđe ili uzrok u akciji ili stanju obilježenim glagolom: *Ivan* je otvorio vrata *ključem*. *Vjetar* je otvorio vrata.

Dativ je padež živog bića na koje deluje radnja ili stanje označeno glagolom: *Ivan* je vjerovao u pobjedu. Uvjerili smo *Ivana* da će pobjediti

Faktiv je ukratko rezultat radnje ili stanja označenog glagolom: *Sagradio* je *kuću*.

Lokativ označava lokaciju, smještaj ili mjesnu orijentaciju akcije ili stanja označenih glagolom: *U ovom području* je vjetrovito. *Ovo područje* je vjetrovito. Pripravnici se primaju *u Institut*. *Institut* prima pripravnike.

Objektiv je semantički najneutralniji padež, uloga koju nominal tu ima u glagolskoj radnji ili stanju identificira se semantičkom interpretacijom samog glagola: *Ivan* je otvorio *vrata*. *Vrata* su otvorena.

U okviru padežne gramatike glagoli se klasificiraju i prema vrsti padeža, odnosno prema kombinacijama padeža uz koje se obavezno moraju ili fakultativno mogu javljati. U vezi s tim potrebno je naglasiti da je bitno držati na umu drukčije značenje koje (površinski) padeži imaju u okviru tradicionalne gramatike.³⁴ Dubinski padeži, apstraktni entiteti u semantičkoj reprezentaciji rečenica, površinski se realiziraju na razne načine — fleksijom, adpozicijama (tj. prepozicijama (predlozima) i postpozicijama), nekada i fleksijom i ovim posljednjima. Sistem fleksije, rekcije, slaganja (u rodu, broju, padežu), predložkih i sličnih konstrukcija u površinskim strukturama

³³ Ch. Fillmore, *The Case for Case*, u zborniku *Universals in Linguistic Theory*, ed. E. Bach & R. T. Harms, 1968, str. 24—25. U drugim radovima Fillmore daje drukčije spiskove padeža, npr. u *Types of Lexical Information*, u zborniku *Semantics*, ed. D. D. Steinberg & L. J. Jakobovits, Cambridge University Press 1971, na str. 376. Tu on ujedno napominje da je za inventar tipičnih „uloga“ preuzeo termine iz literature o teoriji padeža. Same uloge počeo je da nazivlje padežnim odnosima ili prosto padežima.

³⁴ Ch. Fillmore 1968 (v. napomenu 33) daje pregled raznih ranijih analiza padeža navodeći razne autore, spominjući i Lyonsa koji je primijetio da u radovima generativnih gramatičara „padež“ (u jezicima u kojima postoji ta kategorija) nije uopće prisutan u 'dubinskoj strukturi', već je samo fleksijska realizacija određenih sintaksičkih odnosa“.

samo su *indirektne* indikacije raznih bazičnih padeža. I subjekt i predikat predstavljaju aspekte površinske strukture i teorija mora dati pravila za njihovu realizaciju (u jezicima sa tom dihotomijom).

Uspostavljanje dubinskih padeža izvršeno je početkom sedamdesetih godina i u okviru lokalističke teorije. Ta teorija polazi od hipoteze da su prostorni odnosi i u gramatičkom i u semantičkom smislu osnovniji od neprostornih odnosa. Tako su i prostorni izrazi lingvistički osnovniji i služe kao neka vrsta strukturnih obrazaca za druge izraze; to se objašnjava time što je prostorna organizacija od centralne važnosti u ljudskoj spoznaji.³⁵ Poznato je da se vremenski izrazi izvode iz prostornih. Oni se smatraju manje konkretnim od mjesnih, ali konkretnijim od raznih vrsta tzv. apstraktne lokacije. (Up. na primjer *Ivan je u zgradi* i *Ivan je u zabuni*).

Lokalistička teorija pruža posebno pogodan okvir za proučavanje prelaznosti i kauzativnosti. Johnu Andersonu³⁶ u njegovoj „Padežnoj gramatici“ dubinski ili bazični padeži predstavljaju razne odnose u koje stupa pojam označen imenicom i koji izražavaju prirodu, odnosno način njegovog učestvovanja u akciji ili stanju iskazanim u rečenici.

U gramatičkom okviru koji Anderson uspostavlja za ispitivanje padežnih odnosa semantičke reprezentacije „prostih“ leksičkih jedinica treba da budu paralelne konfiguracijama elemenata u površinskoj strukturi, npr. *hodati* će biti *ići*, *kretati se pješice* (up.: **hodali smo pješice do mosta*), tj. *hodati* u svojoj semantičkoj predstavi, za razliku od *ići* sadrži element *pješice* (up. *Isli smo do mosta pješice*). Jezici u tom pogledu variraju: *udariti*, *udarati nogom/šakom*, *dati udarac*, *davati udarce nogom/šakom* u francuskom takođe ima vid konfiguracije elemenata *donner un coup de pied/poign* prema prostim jedinicama u engleskom *kick* i *punch*. Postavlja se i problem supletivnosti. Jedinice koje se različito fonološki realiziraju mogu imati istu bazičnu semantičku predstavu, npr.: *prihvatiti*, *primiti nešto* znači *složiti se*, *saglasiti se s uručivanjem nečega*. (*Složio se s tim da knjiga bude njemu uručena*, *primio je knjigu*).

Pravila kojima se određuje uloga imenice (ignorira se sam sastav imeničke fraze — nominala, zatim deiktika, modalitet — problem glagolskih vremena, glagolski aspekt i dr.) u rečenici i koja *eksplicitno* izlažu vrstu uloge, uslove za javljanje u određenim okvirima koje nameće semantika i valentnost glagola, daju okosnicu mogućih padežnih odnosa.³⁷ Ti se odnosi na početku

³⁵ Lyons 1977, str. 718.

³⁶ V. napomenu 9.

³⁷ Semantičko-sintaksička komponenta koja čini osnovu ove gramatike operira sa tri skupa pravila: (a) pravilima za potkategorizaciju koja razvijaju kompleksne simbole sa jednom kategorijom i njenim obilježjima i operiraju na pred-terminalnim kategorijama

zamišljaju kao kombinacije četiri osnovna padeža od kojih su dva nelokalna: *nominativ* i *ergativ*, a dva lokalna: *lokativ* i *ablativ*, s tim da se oni kombiniraju u prvom redu kao osnovne *kategorije*, a zatim i kao *obilježja* koja se pridaju osnovnim kategorijama, pošto i lokalni i nelokalni padeži počivaju na zajedničkim semantičko-sintaksičkim principima organizacije. Ukratko se iznose neki aspekti analize četiri spomenuta padeža.

Nominativ je termin za neagentivnog učesnika uz glagol koji označava bilo dinamičnu bilo statičnu situaciju. To je u pojmovnom smislu najneutraniji padež „čija se uloga identificira semantičkom interpretacijom samog glagola“ (v. značenje Fillmoreovog objektiva na str. 70). To je i padež obavezno prisutan u svakoj rečenici (tj. kao kategorija uz neko obilježje). U okviru jedne dubinske strukture može biti prisutan samo jedan istovrsni padež.³⁸ Primjeri: *Ivan* je kihnuo/umro; *Ivan* je otvorio *vrata*, u kojima je u prvom dubinski nominativ *Ivan* subjekt, a u drugom dubinski nominativ *vrata* objekt, pokazuju kompleksnost odnosa između padežnih funkcija i njihovih površinskih realizacija. (V. i dijagrame u napomeni 32.)

Ergativ je tipični agentni padež svjesnoga vršioca glagolske radnje prelaznih glagola (isp. Fillmoreov agentiv) i najčešće je u pitanju živo biće: *Ivan* je zaklao prase. Za takve strukture moguće je utvrđivanje agentnosti i dijagnostičkim pitanjem *šta radi/je uradio?*, kao i uspostavljanje nemarkiranog imperativa *kolji!* Zapaža se semantički paralelizam između objekta *prase* u gornjoj rečenici i subjekta u pasivnoj *Prase je zaklano*. Opravdano je, znači, smatrati da dijele istu padežnu funkciju, nominativ.

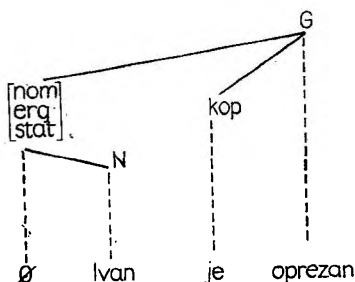
Sam naziv ergativ uzet je prema pojavi u spomenutim „ergativnim“ jezicima (v. napomenu 7), u kojima su morfološki, sufiksom, obilježeni takvi agensi prelaznih struktura. U pravilima kojima se formalizira razvijanje pojedinih klauza, tj. struktura sa jednim glagolom i njegovim padežom/padežima važan je problem utvrđivanje uslova za zajedničko javljanje elemenata. Ranije je rečeno (v. napomen 32) da kopula označava statičnost neke strukture, međutim, uvodeći značenje agentnosti ergativ isključuje,

kao što su IF (imenička fraza), KI (klauza, tj. prosta rečenica), i terminalnim kategorijama kao I (imenica), i G (glagol), u stvari u *Gramatici* razrađuje samo pravila za terminalne kategorije; (b) pravilima za razvijanje konstituentne strukture početnih kategorija, npr. I. $R \rightarrow KI$ (R stoji za rečenicu) ,ii. $KI \rightarrow nom + G$ (nom je nominativ), iii. $IF \rightarrow I$; (c) transformacionim pravilima za preobraćanje semantičkih reprezentacija u površinske strukture. Red primjene pravila je takav da transformacije operiraju naizmjenično sa semantičkim pravilima.

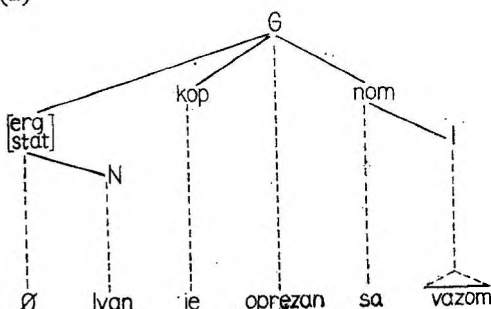
³⁸ U slučaju koordinacije i slično to su naravno dva ili više istorodnih padeža. Drukčija je stvar u pogledu primjera *Ivan je nastavnik*, gdje se baš ne vidi kako će se izbjeći uspostavljanje dva nominativa.

poništava taj pojam statičnosti. Za ergativ tipa *Ivan je oprezan* daje se specifikacija refleksivnosti, za razliku od slučaja u *Ivan je oprezan s vazom* gdje se javlja i nominativ. Relevantna struktura ova dva primjera može se prikazati dijagramima:

(1)

(2)

Lokativ je bazični prostorni padež koji se u površinskoj strukturi ostvaruje na razne načine. Kao pravi lokativ, npr. *Držimo novac u kutiji*, i kao subjekt: *Kutija sadrži novac*. U sljedećim primjerima imenice *pod* i *vrt* razvile su se iz bazičnih struktura iz pozicija označenih lokativom. Posebnim pravilima utvrđuju se mogućnosti formiranja „subjekatskih“ i „objekatskih“ struktura, tj. rečenica u kojima je lokativ u poziciji subjekta ili objekta. Up.:

Rasuo je smeće *po podu*.

Zasuo je *pod* smećem.

Smeće je rasuto *po podu*.

Pod je zasut smećem.

Posadio je *u vrtu* jabuke.

Zasadio je *vrt* jabukama.

U vrtu su posađene jabuke.

Vrt je zasađen jabukama.

Jabuke su posađene *u vrtu*.

Klauze poput *Mnogi ljudi znaju dio istine* analiziraju se kao da imaju u subjekatskoj poziciji lokativ 'apstraktnog tipa' (u objektu je nominativ). One pokazuju sličnost u strukturi sa klauzom *Te kutije sadrže jabuke*, jednako se ponašaju prema dijagnostičkom pitanju *Što rade?* — u oba slučaja odgovor je nemoguć (**znaju istinu*, **sadrže jabuke*). Razlika u značenju ovisi od leksičke specifikacije imeničkih fraza i glagola; tako *znati* ima apstraktno mentalno značenje (koje doduše može imati i *sadržati*³⁹: *Knjiga sadrži dobrih ideja*,

³⁹ Uspostavljajući teoretske okvire za proučavanje raznih pojava gramatičari u posljednje vrijeme teže univerzalnosti, međutim je ipak neizbježan uticaj jezika koji se analizira ili na kojem se vrši analiza. Anderson daje rečenice

(a) *That box contains the apples*

Ova kutija sadrži jabuke

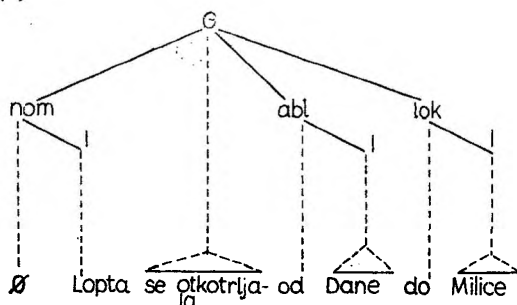
(b) *His regiment contained the attack*

Njegov puk zadržao je napad

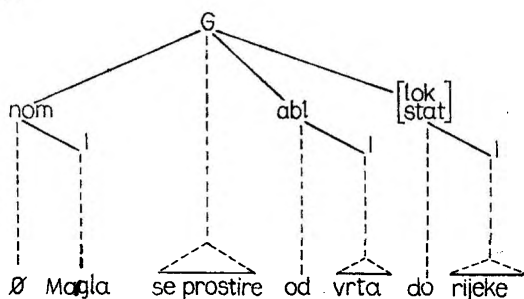
u pitanju je naravno i značenje imenice). Varijantu lokativa koji uz glagole tipa *znati* (*razumjeti, voljeti, mrziti* itd.), a s obaveznim značenjem živog stvora u nekim jezicima ima dativnu fleksiju, može se nazvati dativnim lokativom, (up. latinski *mihi placet*, sviđa mi se). Fillmore te imenice sa značenjem živog bića uz spomenuti tip glagola pripisuje kategoriji dativa. Anderson čuva za njih lokativ kao kategoriju koju samo modificira dodavanjem nekih obilježja, pošto nastoji dokazati da su osnovni odnosi isti, u pitanju je samo različita semantička specifikacija imenica (i glagola).⁴⁰

Ablativ se nalazi u klauzama koje uključuju značenje usmjerenosti dinamičnog tipa, npr.: *Lopta se otkotrljala od Dane do Milice*, ili statičnog, npr.: *Magla se prostire od vrta do rijeke*. Njihova relevantna bazična struktura može se prikazati dijagramima:

(1)

(2)

i pod uticajem jednog istog glagola u engleskom značenjsku razliku između tih rečenica obilježava dodajući aktivnom agentivnom lokativu (regiment) kao obilježje ergativ, tj.: [lok], koje lokativ *kućija* nema. Imperativ je normalno moguć samo za (b): *Contain the attack!* Zadrži napad!, ali **Contain the apples!* *Sadrži jabuke!

⁴⁰ Ipak će kasnije uvesti pravila za „prekategorizaciju“, tj. za ergativizaciju lokativa dodajući mu ergativ kao obilježje u primjeru *Part of the truth is known by many people*

Prisustvo značenja statičnosti u drugom primjeru označeno je obilježjem *stat* uz lokativ.

Značenje usmjerenosti apstraktnog tipa, na primjer u poznatim parovima glagola *kupiti* i *prodati*⁴¹ koji pretpostavljaju ergativnost agensa (up. *kupi!*, *prodaj!*) pokazuje se obaveznim prisustvom ablativa. Pojednostavljenom notacijom može se prikazati *Ivan je prodao knjigu Mari* i *Mara je kupila knjigu*

[abl] [nom] [lok] [lok] [nom]
[erg] [erg]

od Ivana.⁴²

[abl]

U ranijem izlaganju moglo se vidjeti da kauzativnost u prvom redu znači prelaznost glagolske radnje na neki objekt, kao i svjesno vršenje te radnje. Pri tome se pokazalo da ima dvosmislenih slučajeva: *Ivan se pomakao*. Rečenica ima dva čitanja, s tim što bi na primjer prilog *namjerno* uklonio dvosmislenost. Pokretanje je uvek akcija, razlika je u tome što se živa bića ovisno od situacije mogu pokretati svjesno i nesvjesno. *Po noći se cvijet zatvara*, *Ivan se po noći zatvara (u svoju sobu)*⁴³ — u drugom slučaju subjekt na sebi samom sprovodi akciju smještanja u određeni prostor. Svakako da *zatvarati* nije inherentno prelazan glagol u smislu kao što je to na primjer *jesti*, iako se u posljednjem, ali ne u prvom slučaju, objekt može brisati, i on se vrlo lako javlja u pseudo-neprelaznim konstrukcijama: *Ivan (uvijek) jede prema* **Ivan (uvijek) zatvara*, *Ivan jede u sobi prema* **Ivan zatvara u sobi*.⁴⁴

(str. 104) (Dio istine je znan mnogim ljudima), a u *Some of the audience were pleased by the play* (str. 105) (Neki od publike bili su zadovoljni komadom), u „subjektnoj“ (lokativ je subjekt) stativnoj (prisutna je kopula) klauzi predviđa ergativizaciju nominativa. Predlog *by* čest je uz ergativni agens (npr. u pasivnim konstrukcijama), ali u svidanju, zadovoljstvu, znanju nema elemenata volje.

⁴¹ Podrobnije o ovim glagolima u vezi sa *konverznim rečenicama* v. M. Ivić, *Problem perspektivizacije u sintaksi*, Južnoslovenski filolog XXXII, 1976, str. 39—42.

⁴² Anderson navodi da u pogledu engleskih rečenica *John sold Mary the book* i *John sold the book to Mary* Chomsky smatra da postoje razlike u presupoziciji i tvrdi da se tu radi o semantičkim različitostima koje se ne mogu obrazložiti razlikama u dubinskoj strukturi. Te različitosti Anderson povezuje sa prisustvom ili odustvom obilježja obj(ektiv) uz lokativ *Mary* i misli da se slično tome mogu postaviti i problemi kad su tzv. stilističke transformacije u pitanju.

⁴³ Govoreći o refleksivnim, pravim povratnim glagolima, M. Stevanović kaže da u njih ubraja „sve glagole koji označavaju od subjekta svesno i organizovano vršenje ili izvršenu radnju, aktivnost njegovu usmerenu na izmenu položaja i stanja samog sebe“. M. Stevanović, *Savremeni srpskohrvatski jezik II*, Beograd 1974, str. 555.

⁴⁴ Takvo slobodno javljanje nekih glagola bez iskazanog direktnog objekta, tj. u tzv. apsolutnim konstrukcijama, svojstveno je indoevropskim jezicima, dok u nekim drugim redovno postoje razna ograničenja u odnosu na brisanje direktnog objekta. V. Lyons 1968, str. 361.

U svrstavanju prelaznih glagola prema vrsti radnje u odnosu na objekt izdvajaju se kreativni, čiji objekt nastaje u procesu radnje (*sagraditi most*), transformativni, koji izazivaju razne promjene objekta uključujući i promjene fizičkog ili duševnog stanja (*slomiti granu, preplašiti vuka*), kao i promjenu konkretne ili apstraktne lokacije (*okrenuti list, prodati knjigu*), dok neki glagoli nemaju direktnog uticaja na predmet svoje radnje (*čitati*).⁴⁵

Anderson uspostavlja i mogućnost refleksivnih kauzativa u koje bi se ubrojili glagoli poput *pomaknuti* u *Ivan se pomakao (namjerno)*, *raditi* u *Ivan je mnogo radio*, a tu spada i problem pridjeva koji sa odgovarajućom kopulom mogu značiti promjenu svjesno (iz)vršenu. Tako se *Budi grub!* i *Ne budi agresivan!* shvata kao pobuda subjektu da promijeni bilo svoje ponašanje, bilo svoje duševno stanje.

Poseban slučaj predstavljaju dvoagentni glagoli, tj. glagoli čiji je objekt obavezno živo biće. Tako *hraniti* podrazumijeva da je objekt i sam agens, moglo bi se reći da su mu smisaone komponente *prouzrokovati, jesti*. Na isti način u primjeru *Napio je prijatelje* pretpostavlja se redovno voljna, svjesna akcija objekta.⁴⁶

Poseban tip dvoagentnih kauzativa predstavljaju glagoli spomenuti na početku, koji zahtijevaju bilo rečeničku, bilo nominaliziranu dopunu, a po značenju se može reći da su „prinudno-manipulativni“ i da djeluju na volju objekta radnje dopunske rečenice. To su npr. *natjerati, prisiliti, primorati, nagnati, prinuditi* sa najizrazitijim značenjem prinude, kao i negativno *spriječiti*; zatim *zapovjediti, narediti, zabraniti, dopustiti, dozvoliti, nagovoriti, zahtijevati* za koje se može reći da se tipično radi o vršenju uticaja na volju objekta govorom. U svim je slučajevima vršilac radnje u rečenici dopuni tipično živo biće, kao što je to i rekonstruirani subjekt kada je u pitanju nominalizirana dopuna (*Ivan je najterao Maru u smijeh* implicira *Mara se smijala*). Što se tiče ergativnosti — zahtjeva da akcija podređenog vršioca radnje bude voljna ili namjerna, ergativ traže pravi prinudni glagoli. **Primorao je Ivana da bude sretan/da spava* (direktno, u pravom smislu), **Spriječio ih je da ne znaju turski*. (*Ivan*, odnosno *oni (znaju turski)*) je Andersonov

⁴⁵ M. Stevanović, op. cit., str. 552.

⁴⁶ Glagol *šetati* čuje se u razgovornom jeziku u izrazima *Šeta psa/dijete*. Ukoliko je i u drugom slučaju u pitanju hodaње, ipak postoji odnos potčinjenosti volje subjektu glavne rečenice. U engleskom su ovi glagoli neznatno brojniji: *He marched the prisoners to the station*, Tjerao je zatvorenike da marširaju do stanice, *He jumped/galloped the horse*, (bukvalno Skakao je/galopirao je konja) Tjerao je konja da skače/ da ide u galopu. Anderson (str. 66) daje kao primjer kauzativnog ekvivalenta intransitivne klauze *They marched to the station* (Marširali su do stanice), dvoagentnu *Egbert marched them to the station* (Egbert ih je tjerao da marširaju do stanice).

apstraktni subjekatski lokativ, dok je moguće *spriječio ih je da ne uče turski*.) Nagovaranjem, dopuštanjem, zapovijedanjem ne mogu se direktno izazvati neka stanja, vršiti uticaj na „prvi aktant“ tzv. statičnih glagola: **Dozvolio mu je da zna pjesmu*, **Nagovorio ga je da ima novu knjigu*, prema normalnim ... *da uči pjesmu*, ... *da kupi knjigu*. Naravno, može se zahtijevati i nemoguće, a dozvola znači nemiješanje, pa i neko stanje može onda i dalje trajati. (Zato *Dozvolio je da spava*, ali **Dozvolio je da zna turski*).

Anderson navodi neergativne subjekte uz *make* ((u)činiti, uzrokovati, (pri)siliti). *He made John fall/cry* (Učinio je da Ivan padne/plače). Na našem jeziku, u njihovom normalnom značenju nije vjerovatno da bi se glagoli *natjerati pasti/plakati* javili u rečenici, tj. **Natjerao ga je da padne* (prosto zbog spoticanja ili slično), i **Natjerao ga je da plače*. Zato je moguća nominalizirana dopuna *Natjerao ga je u suze* posvjedočena u građi za Rječnik Matice srpske — Matice hrvatske, gdje je možda u pitanju indirektno primoravanje, u smislu ispuštenog navođenja postupaka, riječi koje su dovele do plača, prouzrokovale plač. *Natjerao je/prisilio je Ivana da umre* nemoguće je u direktnom značenju, na primjer da izdahne. (Za dokaz 'nominativnosti' aktanta uz *die* (umrijeti) Anderson ističe nemogućnost upotrebe imperativa pod normalnim uslovima. „Umri zlotvore“ prirodno je u drami, obično uz neku popratnu akciju govornika). Zato je moguća rečenica sa nominaliziranom dopunom *Natjerao ga je u smrt*, gdje postoji implikacija da objekt vrši neke postupke koji vode do umiranja.⁴⁷

Dosad su se navodili samo perfektivni parnjaci ovog tipa glagola, imperfektivni se uvode da bi se pokazala njihova različitost u pogledu postignuća cilja prinudavanjem, nagovaranjem.

Ovi glagoli prinude mogu se (kao i razni drugi) svrstati u odnosu na to kakvo okruženje čine za nominale koji se uz njih javljaju u rečenici.⁴⁸

⁴⁷ Ovakvo razlaganje pati od fragmentarnosti i neformalizovanosti, ali u pogledu detaljiziranja dobro je podsjetiti se na knjigu P. Postal, *On Raising: One Rule of English Grammar and its Theoretical Implications*, 1974, 447 str. U predgovoru stoji i: Proučavanje je znatnim dijelom posvećeno nastojanju da se pokaže da engleske rečenice kao *Maks je vjerovao/dokazao/našao da je Melvin besmrtan* imaju površinske strukture u kojima je Melvin objekt glavnog glagola, iako je u njihovoj bazičnoj strukturi Melvin subjekt glagola rečenice dopune i prelaz u poziciju objekta glagola glavne rečenice sprovodi se posredstvom pravila engleske gramatike koje se naziva *podizanje*. Postal, naravno, ističe da može izgledati smiješno da se toliko stranica posvećuje problemu u kojemu je u pitanju najviše nekoliko stotina engleskih glagola. Međutim, broj interakcija između raznih gramatičkih osobina upravo je nevjerovatan, a stoji činjenica da je i u 1972. engleska gramatika najvećim dijelom neispitana (*uncharted*)...

⁴⁸ Talmy Givón, *Opacity and Reference in Language*, Syntax and Semantics 2, Ed. J. P. Kimball, 1973, str. 103—104.

Ovdje će se promatrati kakvo okruženje oni čine za objekte svoje dopunske rečenice. Okruženje je *neprozirno* ukoliko se nominal može interpretirati bilo referencijski, bilo nereferencijski, *prozirno* ukoliko se može interpretirati samo na jedan od ta dva načina. Imenica u objektu može se interpretirati samo referencijski u rečenici *Ivan (sada) čita knjigu*, gdje se razumije da postoji jedan određeni referent imenice *knjiga*, up. **Ivan sada čita bilo koju knjigu*, dok *Ivan hoće da čita knjigu* može značiti da je u pitanju jedna određena, specifična, ili neka neodređena, nespecifična knjiga, tj. moguća je dvojaka interpretacija, okruženje je neprozirno: *Ivan hoće da čita tvoju novu knjigu/ bilo koju knjigu*.

Neki glagoli osim toga impliciraju istinitost, izvršenost radnje u njihovoj dopunskoj rečenici, dok drugi to ne impliciraju. Up.: *Ivan je uspio da kupi torbu* implicira *Ivan je kupio torbu*, a *Ivan je odlučio/htio da kupi torbu* — možda je kupio, a možda nije. Gornji prinudni glagoli mogu se u tom smislu podijeliti na

implikativne	negativno implikativne	neimplikativne	
natjerati	spriječiti	natjeravati	zapovjediti
prisiliti		prisiljavati	narediti
primorati		siliti	zabraniti
prinuditi		primoravati	dopustiti
nagnati		prinudavati	dozvoliti
		goniti	nagovoriti
		nagoniti	
		i njihovi imperfektivni parnjaci, kao i zahtijevati	

Samo implikativni i negativno implikativni glagoli kada su u prošlom vremenu impliciraju izvršenost (odnosno neizvršenost) radnje u dopunskoj rečenici: *Dječak je natjerao psa da preskoči zid* implicira *Pas je preskočio zid*.

U slučaju neimplikativnih glagola u ovom pogledu određenosti nema: *Mara je tjerala/nagovarala/nagovorila Ivana da puca u Marka* može u sva tri slučaja — prema kontekstu — implicirati i da je Ivan pucao i da nije pucao. U slučaju trajnih glagola *tjerati* i *nagovarati* neizvršenost je normalna, up: *Mara je tjerala/nagovarala Ivana da puca u Marka, ali je on uporno odbijao da to učini* (iako je moguć i drukčiji kraj: ... *i on je to najzad učinio*). U rečenici sa trenutnim glagolom *nagovoriti* situacija je drukčija. Ivan je nagovoren i nije normalno da sam odustane od akcije, međutim, moguće je da se umiješa

neki *izvanjski* faktor i nju osujeti, up.: *Mara je nagovorila Ivana da puca u Marka, ali mu je stražar izbio pištolj iz ruke.*

U odnosu na problem interpretacije imenica u smislu njihove referencijalnosti, samo implikativni ne prouzrokuju neprozirnost:

Mara je prisilila djecu da prekinu (svoju/neku) igru — igra se interpretira referencijalno (bez obzira na to da li je u pitanju neka određena ili pak neodređena, nepoznata igra).

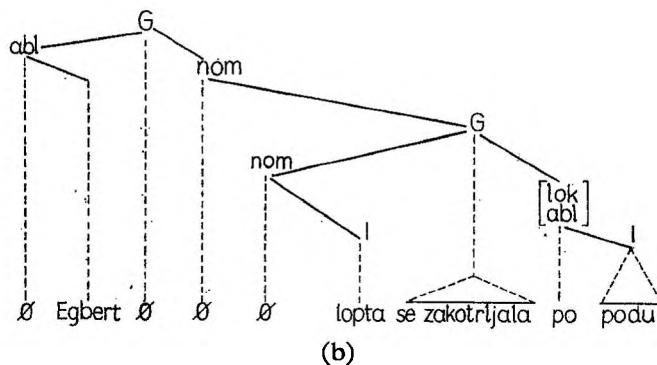
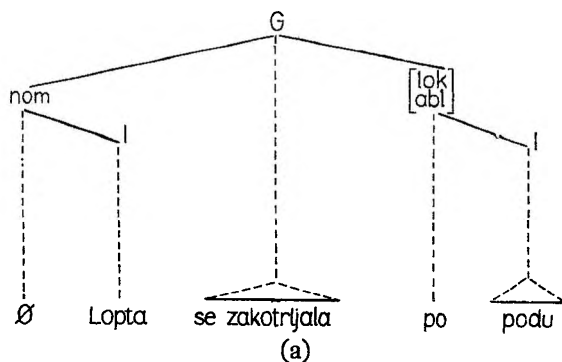
Negativno implikativni i neimplikativni glagoli imaju neprozirna okruženja:

Prinudavao je/nagovarao je Ivku da uzme kutiju, značenje može biti *onu kutiju* ili *bilo koju kutiju*. U ovom smislu mogle bi se detaljno ispitivati razne druge mogućnosti; za sada se može još dodati da implikativni glagoli u slučaju kad imaju dvostruke ili višestruke rečeničke dopune impliciraju u svakom slučaju izvršenost radnje prve dopune, dok izvršenost radnje daljnjih ovisi od semantike tih glagola: *Natjerao je Ivku da pristane da pjeva* znači *Pristala je da pjeva*, ali ostvarenost radnje pjevanja ipak nije izvjesna, dok *Natjerao je Ivku da počne da pjeva* znači *Počela je pjevati* — bar je početak radnje izvjestan.

Postoji još jedna zanimljiva činjenica — samo neimplikativni glagoli dozvoljavaju ukazivanje na to da će se njihova radnja, u odnosu na radnju glavne rečenice, vršiti u budućnosti. Otuda *Jučer ga je nagovarala/nagovorila da danas opere pod* prema **Jučer ga je natjerala da danas opere pod*. Implikativni glagoli zahtijevaju vremensku simultanost i za razliku od neimplikativnih ne dozvoljavaju *prazninu u odnosu na budućnost*⁴⁹ između radnja glavne i dopunske rečenice. To je razumljivo s obzirom da budućnost uvijek znači i neizvjesnost. Tako i implikativno *natjerati* može implicirati izvršenost radnje dopunske rečenice, kao što smo vidjeli, samo u odnosu na prošlost: *Jučer ga je natjerala da joj (jučer) očisti cipele*; u slučaju kad je u pitanju budućnost, implikacija izvršenosti nestaje: *Natjerat će ga da pjeva*.

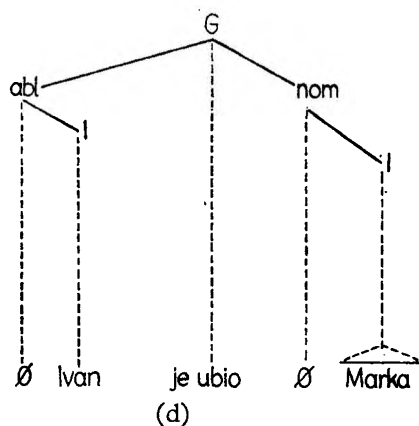
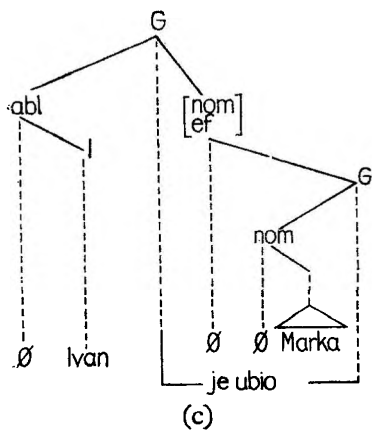
Pitanje određivanja dubinske strukture kauzativnih glagola Anderson rješava na taj način što uspostavlja nadređene glagolske strukture za koje kaže da imaju značenje upravljenosti, ablativnosti i kojima se podređuje druga glagolska struktura. Tako se bazične strukture neprelazne rečenice *Lopta se zakotrljala po podu* i kauzativne *Egbert je zakotrljao loptu po podu* mogu prikazati slijedećim dijagramima:

⁴⁹ T. Givón op. cit., str. 100 i 104. Engleski termin je *future gap*. Pored prošlog vremena postoje i druge mogućnosti za impliciranje izvršenosti radnje dopunske rečenice. Takva je na primjer iterativnost izražena prezentom, up.: Kući nosi kad ima, pa nagoni žene i djecu da piju (D. Šimunović).

Simbol u zagradama $\begin{bmatrix} \text{lok} \\ \text{abl} \end{bmatrix}$, u kojem se ablativ dodaje kao *obilježje* kategoriji lokativa znači da je u pitanju direkciona lokacija.

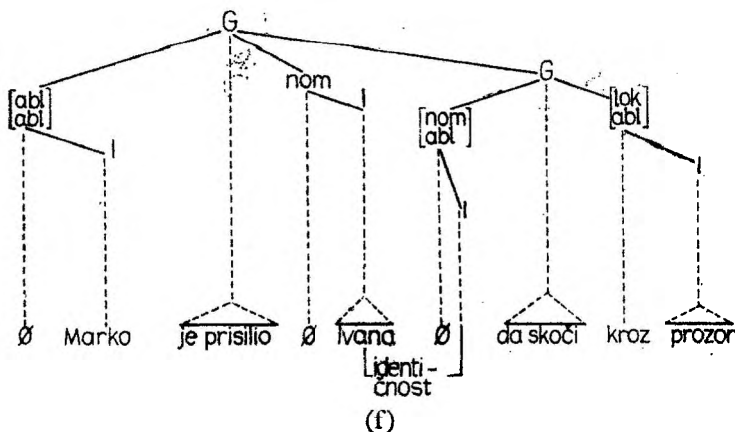
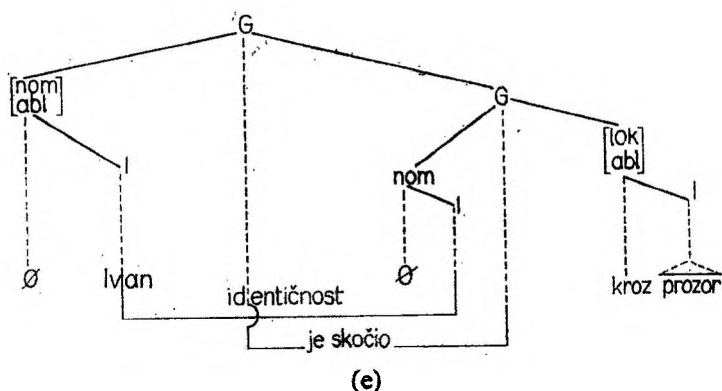
Za rečenicu *Ivan je ubio Marka* može se uspostaviti bazična struktura koju predstavljaju slijedeći dijagrami:

U drugom dijagramu viši i niži glagol⁵⁰ se stapaju, dolazi do „konflacije“, a prihvataju se padežni elementi višeg padeža.

Na sličan način može se obrazložiti i dvoagentnost kauzativnih klauza sa rečeničkom dopunom. One se predstavljaju kao strukture u kojima ne dolazi do stapanja — konflacije nadređenog i podređenog glagola. U tim slučajevima dolazi do „podizanja“ agensa podređene rečenice, koji postaje objekt nadređenog glagola.

Dijagramiranje relevantne bazične strukture za neprelaznu rečenicu *Ivan je skočio kroz prozor* i dvoagentnu *Marko je prisilio Ivana da skoči kroz prozor*⁵¹ može izgledati kao

⁵⁰ Obilježje *ef* uz nominativ znači da se radi o efektu, učinku glagolske radnje.

⁵¹ Razvijajući pravila za reprezentaciju raznih bazičnih semantičkih struktura rečenica Anderson i dalje smatra nominativ kao obavezno prisutan u svim slučajevima, s tim da je on nekad kategorija i onda stoji na gornjem mjestu u simbolu, a nekad obilježje, i tada je na nižem mjestu.

I rečenice sa jednim manjim skupom glagola koji uz direktan objekt imaju i njegov dodatak *za+akuzativ* ili *instrumental*, kojima se označava rezultat glagolske radnje, mogu se posmatrati kao vrsta kauzativnih struktura. Tako se na primjer rečenice

Zajednica je izabrala Ivana za predsjednika

Postavili su ga za ministra

Imenovao ga je pobjednikom

mogu posmatrati kao kauzativni ekvivalenti odgovarajućih (ekvativnih) nominalnih klauza:

On je (postao) predsjednik

On je (postao) ministar.

Jedna od kritika upućenih gramatici padeža Fillmoreovog tipa odnosi se na to da je broj imeničkih fraza u dubinskim i površinskim strukturama isti, te da se, pored ostalog, zbog toga ne može označiti razlika između agentnosti i neagentnosti subjekta u rečenicama:

The rock rolled down the hill (Stijena se otkotrljala niz brežuljak)

Max rolled down the hill (Maks se otkotrljao niz brežuljak)

Druga rečenica je dvosmislena. „Po jednom čitanju Max može spavati i otkotrljati se a da nije svjestan svojeg kretanja. Po drugom, on se kotrlja po vlastitu htijenju, i za ovo čitanje on je *agens*.“⁵² (Up. raniji primjer *Ivan se pomakao*.) Anderson, međutim, taj problem rješava kako dodavanjem različitih odgovarajućih obilježja padežnim kategorijama agentnog ili neagentnog subjekta, tako i uspostavljanjem nadređenih glagola.

Nesto su različiti postupci i u analizi koja polazi sa pozicija generativne semantike, ali bez uspostavljanja dubinskih padeža.⁵³ J. McCawley smatra da dubinska semantička reprezentacija glagola *nagovoriti* sadrži „ČINITI PROUZROČITI POSTATI NAMJERAVATI“. To su *elementi značenja* enkodirani u glagolu *nagovoriti* npr. u rečenici

Pošto se sama prelaznost glagolske radnje pokazala kao *usmjerenost*, *ablativ* je uzet kao oznaka za agentnog vršioca radnje. Uspostavljaju se razne kombinacije npr., $\left[\begin{smallmatrix} \text{abl} \\ \text{abl} \end{smallmatrix} \right]$.

$\left[\begin{smallmatrix} \text{nom} \\ \text{abl} \end{smallmatrix} \right]$. Prva označava agentnog vršioca, inicijatora radnje, druga podređenog, ali ipak agentnog vršioca. Primjećuje se rješenje za ilustraciju identičnosti, koreferencijalnosti objekta nadređene rečenice koji je ujedno agentni vršilac radnje u rečenici dopuni.

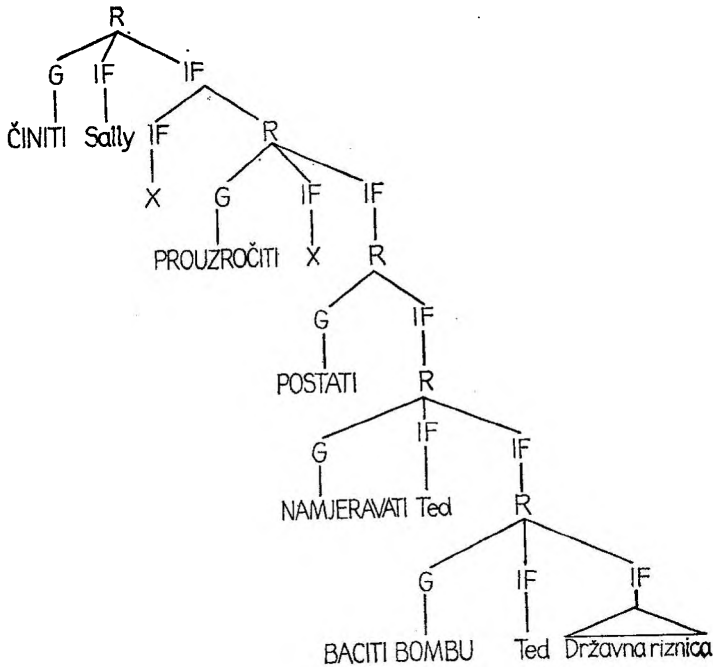
Pasivizacijom podređene rečenice agentni objekt prelazi u položaj subjekta: *Ivan je bio prisiljen da skače*. Anderson, op. cit., str. 196, 197.

⁵² R. S. Jackendoff, *Gramatički odnosi i funkcionalna struktura*, (1972), preštampano u zborniku Gramatika, sematika, znanje, ur. M. Suško, Sarajevo 1977, str. 189—190.

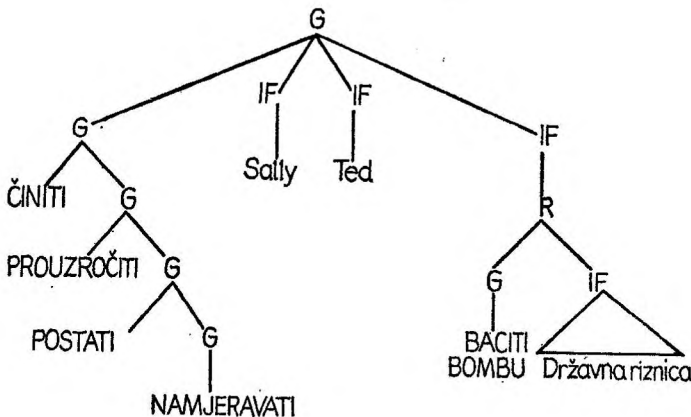
⁵³ J. D. McCawley, *Predleksička sintaksa*, (1974), preštampano u zborniku Gramatika... ur. M. Suško, Sarajevo 1977, str. 205—208.

Sally je nagovorila Teda da baci bombu na Državnu riznicu.

On uspostavlja složenu predikatsku strukturu koju ilustrira dijagramom:

Dijagram jasno pokazuje da je svaki predikat dopuna prethodnog. Zatim slijedi primjena *pravila za podizanje predikata* i rezultat se ilustrira slijedećim dijagramom, koji sadrži konstituent „ČINITI PROUZROČITI POSTATI NAMJERAVATI“ koji odgovara glagolu *nagovoriti*:

Nakon toga još bi predstojalo spajanje elemenata značenja u leksičke jedinice, a za to je potrebno iznalaženje odgovarajućih transformacionih pravila, predleksičkih transformacija kojima bi se taj postupak eksplisitno obrazložio.

U dosadašnjem izlaganju podrazumijevala se dvoagentna situacija ovih glagola, a isto tako smatralo se da su redovno u pitanju živa bića. Lako je, međutim, zamisliti i neke druge mogućnosti. Umjesto živog bića mogu njegova akcija, osjećanja, odnosno manifestacije osjećanja, emocija itd. imati donekle sličnu sintaksičku poziciju. Tako se u rečenici *Njeno oklijevanje natjeralo ga je da napusti grad* ne uzimlje direktno *ona ga je natjerala...*, pošto ona to i nije izravno učinila, niti možda htjela učiniti: *Ona je oklijevala i on je napustio grad*; *To što je ona oklijevala natjeralo ga je...*; *Njenim oklijevanjem on je bio natjeran da napusti grad* moguće su gramatičke parafraze gornje rečenice i posljednja je zanimljiva po instrumentalnom obliku i pasivizaciji, tj. prelaženju agentnog objekta u subjekt. Tu postoji odnos uzroka i posljedice, izostaje voljna komponenta koju samo agens može da ima i zato je **Njeno oklijevanje namjerno ga je natjeralo da napusti grad*. Drugi slučaj predstavlja primjer *Pogledom je prisilila dječaka da ušuti*⁵⁴, i njegove parafraze *Njenim pogledom dječak je bio prisiljen da ušuti*, *To kako je ona pogledala dječaka prisililo ga je da ušuti*, *Ona je pogledala dječaka i to ga je prisililo da ušuti*, itd. Osnovno je svakako *Prisilila je dječaka da ušuti*, dok su druge kombinacije u vezi sa isticanjem načina ili sredstva kojima je postignuta prinuda, a *namjerno* se prirodno može uključiti u rečenicu.

Agentnost bi se idealno mogla definirati kao slučaj kad živo biće namjerno i odgovorno iskorišćava svoju snagu i energiju da bi iniciralo neki proces, izvršilo neki akt, a to obično dovodi do promjene, ima kao rezultat promjenu stanja, situacije, lokacije i dr. nekog drugog entiteta (ili njega samog). Jezici su izgleda u prvom redu i formirani prema takvim idealnim obrascima, ali kada su u pitanju druge mogućnosti problem agentnosti nije tako jasan.⁵⁵

Ilustracija upotrebe ove grupe prinudnih glagola iznošenjem nekih primjera ima razloga samo utoliko što se mogu pokazati neke nove mogućnosti u izboru subjekta i objekta, slučajevi u kojima se odstupa od uobičajene, najobičnije i najčešće sheme, tj. da su u pitanju ljudi. Primjeri su uzeti iz građe Rječnika Matice srpske — Matice hrvatske, većinom iz literarne

⁵⁴ N. D. Arutjunova, *Предложение и его смысл*, Moskva 1976, na str. 172 iznosi primjer *Пейя взглядом удержал мальчика от грубого ответа* (Pero je pogledom zadržao dječaka od grubog odgovora) navodeći da je glagol *zadržati*, uz *natjerati*, *nagoniti* i dr. glagole koji djeluju na volju objekta i imaju značenje kauzacije, u principu četverovalentan.

⁵⁵ Lyons 1977, na str. 483—4.

proze (navode se samo imena autora ili izvora). Može se još spomenuti da su u poziciji objekta redovno imenice koje označavaju ljude, rijetko životinje, kao u primjeru: Mahaše nogama, da natjera mazgu e bi bolje išla (I. Čipiko)

Pored toga pojavljuje se i neobični primjer neživog predmeta u objektu: Prevrće zemlju i nagoni njive da rode (T. Maretić, prevod Vergilija).

U subjektu je glavne rečenice prirodni element:

Val ga nagna te stupi na sam njihov kućni prag (I. Čipiko). Naišli [smo] na neprohodnu *ledenu prepreku*, koja nas je primorala da se vratimo (M. Petrović).

U subjektu je (neodređeni) skup ljudi (izostavljen u pasivu), koji se može označiti kao „organizacija“:

A sad čašu da popijem/*društvo* mene natjeriva (M. Bašić). *Sud* će ga nagnati da plati (M. Glišić). Mnogi ... primorani su bili da promene svoje ime i prezime u mađarsko (J. Cvijić). To [su] bile *turske manevre kojima* se težilo da se [Srbi] ... nagnaju ... na sporazum s Turskom (S. Novaković).

Mora se primjetiti da izvjesna anonimnost riječi *društvo*, *sud* ili one čitave političke organizacije koja stvara okolnosti da se ljudi primoravaju na izvjesno ponašanje (npr. promjenu imena u pretposljednem primjeru) isključuje ovdje, kao i u slučaju fizičkih elemenata, predmeta, namjerno djelovanje. Jedino u posljednjem primjeru *manevre* označuju najmerno, voljno ponašanje — namjerne manevre, turski političari namjerno su manevrirali.

Glagoli *siliti se*, *prisiljavati se* i *prisiliti se* u pravom refleksivnom značenju (*se > sebe*) u relativno većem broju primjera (iznosi se samo manji broj) označavaju prinudu nad samim sobom, i to u prvom redu nad ponašanjem koje se podvrgava prinudi, up.:

Silio se da ne jaukne (D. Đurović). Prisiljava se da pravi dulje korake (Politika 1959). Bi mi nezgodno da se obratim tome nepoznatom svijetu... Ipak se prisilih. — Koji ste vi to? (M. Lalić).

Zatim je to prinuda nad mislima kojima se donekle može upravljati, up.:

Sili se da skrene misao na mrtva Marka ... ali sve uzalud (I. Čipiko). Puštaše se mislima, ne prisiljavajući se da ih upravlja (V. Milićević). Sili se Veljko da o njemu misli (B. Čopić).

Može se na koncu dodati i neobičan primjer u kojem se iskazuje pokušaj prisiljavanja (samog sebe), na osjećaj naklonosti:

Ne može, ma da se sili, da se za nj zagrije (I. Čipko).

Zato je razumljiva sumnja u stihovima:

Da l' ću srce to.../ nagnati da meni se klanja (A. Jurjević, D. Robić, prevod Baudelairea),

dok je neobična upotreba glagola *natjerati* u rečenici

Nije me natjeravala (majka) da zaspim (V. Jelić).

I najzad, čovjeka razne sile — neodređene: *nešto jače od njega*, ili određene kao *trbuh*, tj. *glad*, *siromaštvo* primoravaju na akciju; porivi za vršenje nekog konkretnog djela mogu biti *obećanje*, *navika*, *milosrđe*, *važnost* nečega; tu su i prosto *razlozi* o kojima se postavlja pitanje:

Koji su sve *razlozi* natjerali Marulića da ... pođe u Nečujam?

(Republika 1946). *Što* ih je nagnalo da putuju? (M. Bogdanović); nagoni i sam *život*, kao i na nepoželjne akcije *đavao* (*sam đavao*). Uz neke od ovih glagola uobičajene su i nominalizirane dopune: *u smijeh*, *u očaj*, *u bijeg*, *u samoodbranu*, *na pokornost*, *na ženidbu*, *na pjevanje*, *na igranje* itd.

Tatjana Batistić

S u m m a r y

T a t j a n a B a t i s t i ć

SOME ASPECTS OF THE ANALYSIS OF CAUSATIVE VERBS

Causative verbs are a very large class of transitive verbs that ideally presuppose conscious agency and have as a result of the action or process they refer to some kind of change in their object. In other words the initiator of the action or process associated with the verb is typically animate and the consequence of the activity denoted by the verb is some change of state of the object. This change has to be interpreted rather widely, referring to a change in physical or mental condition of the object or in its concrete or abstract location. (*John cooked the apples. John frightened the girl. John moved the rock. John taught Mary algebra.*)

Causative verbs are then mostly 'do-to' verbs and it is thought that the vast majority of bivalent and trivalent verbs in all languages have generally though not always causative meaning.

Many causative verbs have intransitive equivalents and refer to an event or process without mentioning an agent: *The door opened*. In some

languages the transitive and intransitive pairs of verbs can have the same phonological shape (e.g. in English: *The door opened. John opened the door*), in others they are related by means of a productive morphological construction (e.g. in Turkish, by suffixation: *Bill öldü* (Bill died), *John Billy öldürdü* (John killed Bill)), the intransitive use can be marked morphologically by the reflexive pronoun *se* (e.g. in Serbo-Croatian: *Ivan je pomakao stijenu. Stijena se pomakla*), the relation can be lexicalized as in the case of *die* — *kill*, etc.

The group of the coercive-manipulative verbs which occur with sentential complements and involve predicate raising has been shortly analysed as involving agency of the object of the main verb, that is the actor of the subordinate verb (*John forced Peter to leave early*). They were divided into implicative, neg-implicative and nonimplicative groups with respect to the truth of their complement sentence (only implicative verbs in past tense imply the truth of their complement: *John forced Peter to leave early* implies *Peter left early*), or with respect to the kind of environment they form for the objects of their complement sentence (it is only implicative verbs that form nonopaque environments: *John forced Mary to sing a song*, *a song* is interpreted only referentially).

It is considered that the localistic case grammar developed within the theory of generative semantics offers a good framework for the analysis of causativity. Some possibilities are given for the illustration of deep structure cases involved in sentences with coercive-manipulative group of verbs with sentential complements.